

ELINTARVIKEKETJUN KAUPPATAPALAUTAKUNTA

13.12.2019

SUOSITUS: HEIKOMMAN SOPIJAOSAPUOLEN SUOJA

Elintarvikeketjun kauppatapalautakunta suosittaa, että kaupan ja tuottajan välisissä pilaantuvia maataloustuotteita koskevissa sopimuksissa kaupan on suurempana ja osaavampana sopimusosapuolena huolehdittava siitä, että sopimuksissa otetaan kohtuullisessa määrin huomioon heikomman sopijaosapuolen intressit asianmukaisella tavalla.

Yksityiskohtaisemmin lautakunta suosittaa, että kaupan sopimuksissa otetaan huomioon jo ennen EU:n hyvän kauppatapan vastaisia käytäntöjä koskevan direktiivin 2019/633 kansallista täytäntöönpano vaatimus siitä, että kauppa ei voi peruuttaa pilaantuvien maataloustuotteiden tilaustaan, jos tuotteiden sovittuun toimitusaikaan on vähemmän kuin 30 päivää.

Suosituspyyntö

Elintarvikeketjun kauppatapalautakunnalta on pyydetty suositusta kasvihuonetuottajan ja kaupan välisestä sopimussuhteesta, jossa on viime vuosina ilmennyt käytäntö, jota kutsutaan ilmaisulla ”pakkojako”.

Suosituspyynnön mukaan eräällä kaupalla on toimitussopimuksia yksittäisten paikallisten kasvihuonetuottajien kanssa. Toistaiseksi voimassa olevasta toimitussopimuksesta huolimatta kauppa saattaa lyhyellä varoitusajalla ilmoittaa kasvihuonetuottajalle, että kaupan on ostettava tuotteet kaupan keskusvarastolta sen sijaan, että ostaisi ne paikalliselta tuottajalta. Tällaisessa tilanteessa nopeasti pilaantuvat maataloustuotteet jäävät kasvihuonetuottajan omaan varastoon. Menettelystä aiheutuu kasvihuonetuottajalle hävikkiä, jos se ei nopeasti löydä toista ostajaa tuotteilleen.

Suosituspyynnössä kysytään, onko hyvän kauppatapan mukaista, että tuottajan edellytetään jatkuvasti toimittavan tietty määrä tuotteita kauppaan, mutta kauppa voi aika ajoin ilmoittaa kieltäytyvänsä ostamasta niitä. Suosituspöytäkirjassa kerrotaan, että kaupan menettelystä aiheutuu kasvihuonetuottajalle

epävarmuutta, hävikkiä ja taloudellisia menetyksiä. Lisäksi ”pakkojako” vaikeuttaa tuotantoa ja kauppasuhteita.

Kuulemiset

Lautakunta on kuullut eräitä kaupan toimijoita, tuottajia ja tuottajajärjestöistä Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK:ta ja Kauppapuutarhaliittoa.

Asiassa on tullut ilmi, että tuottajalla on yleensä kirjallinen puitesopimus kaupan kanssa. Puitesopimuksessa ei ole yksilöity ostettavia tuotantomääriä tai sitä, millaista hintaa kauppa maksaa ostettavista tuotteista. Puitesopimuksessa saattaa olla yksimyyntiehto, jonka mukaan tuottaja sitoutuu toimittamaan tavaraa ainoastaan kysymyksessä olevalle kaupparyhmittymälle. Tällaiset kaupan ja tuottajan väliset sopimussuhteet ovat tyypillisesti useita vuosia, jopa vuosikymmeniä, pitkiä.

Edelleen asiassa on tullut ilmi, että sopijaosapuolet toimivat käytännössä siten, että kauppa tilaa tuotteita kasvihuonetuottajalta toimittamalla tilauksen noin vuorokautta ennen tarkoitettua tavarantoimitusta. Tilaukset tehdään aikaisemmin vain ennen suuria juhlapyhiä.

Tilauksessaan kauppa ilmoittaa tietyn määrän yksilöityjä tuotteita, jotka se tilaa kasvihuonetuottajalta. Lisäksi tilauksesta ilmenevät tavaran toimitusaika ja toimitusehto. Tuotteen hinnasta ei neuvotella, vaan hinta määräytyy päivän hinnan mukaisesti. Asiassa on myös tullut ilmi, että jos tuottajalla ei ole tarjota kaupan tilaamaa määrää tuotteita, kaupan ja tuottajan välinen sopimussuhde saattaa päättyä.

Joillakin kaupan kanssa sopimussuhteessa olevilla tuottajilla ei ole kirjallista puitesopimusta. Tällöin sopijaosapuolten kaupankäynti perustuu suulliseen sopimukseen.

Riippumatta siitä, perustuuko kaupan ja tuottajan välinen sopimussuhde edellä kuvattuun puitesopimukseen vai suulliseen sopimukseen, kauppa ilmoittaa aika ajoin kasvihuonetuottajalle, ettei se osta tuotteita tuottajalta lainkaan. Tällainen tauko tilauksissa kestää muutamasta päivästä aina seitsemään päivään asti. Asiassa on tullut ilmi, että kysymyksessä olevan menettelytavan syynä on se, että kaupan keskusliike edellyttää paikallisten kauppojen ostavan tuotteita kaupan omalta keskusvarastolta. Keskusvarastolta myytävät tuotteet ovat joko kotimaisia tai ulkomaisia tuotteita.

Tällaisesta menettelytavasta käytetään nimitystä ”pakkojako” kasvihuonetuottajien samoin kuin muiden tuottajien sekä kaupan alan toimijoiden keskuudessa. Lautakunnalle kerrotun mukaan pakkojakoa on saattanut edeltää jopa kaupan kirjallinen tilaus, mutta nimenomaisesta tilauksestaan huolimatta kauppa ei pakkojaon vuoksi ole ostanut tuotteita kasvihuonetuottajalta.

Lautakunnalle esitetyn selvityksen perusteella pakkojaossa on kysymys ennen muuta yhden yksittäisen kaupan alan toimijan toimintatavasta. Toimintatapa on ollut käytössä useita vuosia. Lisäksi tuottajat ja heitä edustavat järjestöt ovat kertoneet, että kauppa ei kerro tuottajalle riittävän ajoissa kampanjoistaan, vaan viestii niistä vasta viime hetkellä. Tämä epäkohta koskee myös erästä toista kaupan ryhmittymää kuin sitä, joka harjoittaa ”pakkojakoa”. Tuottajia edustavat tahot ovat korostaneet, että jos kauppa viestisi riittävän ajoissa tilauksissa tapahtuvista muutoksista, tuottajalla olisi ainakin teoreettinen mahdollisuus löytää tuotteilleen toinen ostaja.

Hyvän kauppataavan periaatteet

Euroopan komissio ja elintarvikeketjun EU-järjestöt ovat 29.11.2011 sopineet hyvän kauppataavan periaatteista parantaakseen eurooppalaisen elintarvikeketjun toimintaa. Lisäksi Euroopan parlamentti ja neuvosto ovat antaneet direktiivin (EU) 2019/633 hyvän kauppataavan vastaisista käytännöistä yritysten välisissä suhteissa maatalous- ja elintarvikeketjussa. Jäsenvaltioiden on saatettava direktiivi voimaan viimeistään 1.5.2021.

Elintarvikeketjun kauppatavalautakunta antaa lausuntoja ja suosituksia hyvän kauppataavan periaatteiden noudattamisesta elintarvikeketjussa.

Hyvän kauppataavan periaatteiden tarkoituksena on kunnioittaa sopimusvapautta, turvata sopijaosapuolten kilpailukyky, luottamus ja jatkuvuus sopimussuhteissa. Periaatteiden noudattamisen on katsottu edistävän liiketoiminnan kehittämistä, innovaatiotoimintaa ja kestävän kehityksen edellytysten luomista.

Mainittujen yleisten periaatteiden mukaan sopijaosapuolten on yritysten välisessä suhteessa aina otettava huomioon myös kuluttajan etu ja toimitusketjun kestävyys. Sopijaosapuolten on toimittava mahdollisimman tehokkaasti ja optimoitava resurssit koko toimitusketjussa. Periaatteissa korostetaan, että sopijaosapuolilla on sopimusvapaus. Sopijaosapuolet ovat itsenäisiä taloudellisia toimijoita, jotka kunnioittavat toistensa toimintatapaa. Lisäksi sopijaosapuolten edellytetään toimivan vilpittömässä mielessä ja menettelevän vastuullisesti ja hyvää liiketapaa noudattaen.

Kirjallinen sopimus

Hyvän kauppataavan periaatteiden erityisten periaatteiden 1 kohdan mukaan ”Sopimus on laadittava kirjallisesti aina, jos toinen sopimusosapuoli sellaista ehdottaa. Sopimuksen on oltava selkeä. Sopimuksessa on otettava huomioon mahdollisimman monta merkityksellistä ja ennakoitavissa olevaa

seikkaa. Sopimuksessa on mainittava ainakin sopimuksen voimassaoloaika, sopijaosapuolten oikeudet ja velvollisuudet, hinnoittelu, maksu- ja toimitusehdot sekä irtisanomisaika ja -ehdot.”

Ennakoitavuus

Hyvän kauppatavan periaatteiden erityisten periaatteiden 2 kohdan mukaan sopijaosapuolelle on varattava kohtuullinen aika vastata tarjouspyyntöön. Mahdollinen muutos sopimukseen on tehtävä kirjallisesti, jos sopijaosapuoli sitä ehdottaa. Sopijaosapuolet sitoutuvat neuvottelemaan menettelystä, jota sovelletaan ennalta arvaamattomien olosuhteiden varalta tai siltä varalta, jos sopimusta muusta syystä on muutettava.

Sopimuksen noudattaminen

Hyvän kauppatavan periaatteiden erityisten periaatteiden 3 kohdan mukaan ”Sopimuksia on noudatettava.”.

Elintarvikeketjun kauppatapalautakunnan arvio asiasta

Tausta: lautakunnan 23.1.2019 annettu suositus

Elintarvikeketjun kauppatapalautakunta toteaa aluksi, että se on 23.1.2019 antanut suosituksen, joka on koskenut kirjallisia sopimuksia ja sopimusten yksipuolista muuttamista. Elintarvikeketjun kauppatapalautakunta suositti, että elintarvikeketjun sopimussuhteissa lähtökohtana on oltava kirjallinen sopimus. Etenkin silloin, kun liikesuhde on ajallisesti pitkä, sopijaosapuolten välillä tulee aina laatia kirjallinen sopimus. Tällaisissa tapauksissa kirjallinen sopimus on tehtävä, vaikkei toinen osapuoli osaisi sellaista vaatiakaan.

Lisäksi lautakunta korosti, että sopimus on koko arvoketjun perusta ja sisältää kaupallisen riskin jakamisen. Kun sopimus on tehty, sopijaosapuolen on voitava rakentaa oma liiketoimintansa sen mukaan ja voitava luottaa siihen, ettei riskinjakoa jälkikäteen yksipuolisesti muuteta.

Lautakunta suositti, että alan toimijat kiinnittävät huomiota siihen, ettei sopimuksia muuteta yksipuolisesti. Suosituksessaan lautakunta myös korosti, että lähtökohtaisesti sopimussuhteessa vahvemman osapuolen tulisi huolehtia siitä, että sopimussuhteeseen sovellettavat sopimusehdot ovat selkeät ja yksiselitteiset.

Asian arviointi

Lautakunta toteaa ensiksi, että asiassa ei ole kysymys yksittäistapauksesta, vaan lautakunnan suositus perustuu laajempiin havaintoihin markkinoilla.

Käsiteltävänä olevassa asiassa on kysymys siitä, että kauppa ilmoittaa aika ajoin pitkäaikaiselle sopijaosapuolelleen eli tuottajalle, ettei se muutamaan päivään osta tämän pilaantuvia maataloustuotteita¹. Tilaustauko kestää parista päivästä aina seitsemään päivään asti, jonka jälkeen kauppa jatkaa tuotteiden ostamista. Menettelytavan syynä on se, että paikallisen kaupan edellytetään ostavan vastaavat maataloustuotteet kaupparyhmittymän keskusvarastolta. Menettelytavasta käytetään nimitystä ”pakkojako”

Lautakunta toteaa, että asiaa arvioidessa on otettava huomioon toisaalta vallitseva markkinatilanne ja toisaalta sopimussuhteen sopijaosapuolten asema. Markkinatilanteen osalta lautakunta toteaa, että päivittäistavarakaupan markkina Suomessa on hyvin keskittynyttä. Poikkeuksellisen vahva asema markkinoilla tarkoittaa, että kaupalla on erityinen velvollisuus huolehtia siitä, ettei se väärinkäytä asemaansa suhteessa sopimuskumppaneihinsa.

Monesti liike-elämässä sopijaosapuolten oletetaan olevan yhdenvertaisia. Käsillä olevassa tilanteessa sopijaosapuolet eivät ole yhdenvertaisia. Elintarvikeketjussa alkutuottaja on neuvotteluvoimaltaan pienempi toimija kuin kauppa ja taloudellisesti riippuvainen kaupasta. Tuottaja on sopimussuhteen heikompi osapuoli, koska sen toimeentulo on riippuvainen sopimussuhteesta kauppaan. Tuottajalla on asemansa vuoksi erityinen tarve voida luottaa siihen, että sopimussuhde toimii ennustettavalla tavalla. Heikomman suojaamisen periaate rajoittaa sopimussuhteen vahvemman sopimusosapuolen oikeutta esimerkiksi muuttaa sopimusta.

Lisäksi lautakunta kiinnittää huomiota siihen, että sopimusoikeuteen kuuluu lojaliteettivelvoite, joka koskee kumpaakin sopijaosapuolta. Erityisesti lojaliteettivelvoite kuitenkin vaikuttaa vahvemman osapuolen velvoitteisiin. Sopijaosapuolen on voitava rakentaa oma liiketoimintansa sopimuksessa sovitus mukaisesti ja voitava luottaa siihen, ettei riskinjakoa jälkikäteen yksipuolisesti muuteta. Käsiteltävänä olevassa tapauksessa kaupan on suurempana ja osaavampana osapuolena huolehdittava siitä, että sopimussuhteen heikomman osapuolen eli tuottajan etu tulee otetuksi huomioon asianmukaisella tavalla. Esimerkiksi sopimusrikkomuksen yhteydessä kaupan velvollisuutena on korvata

¹ EU:n hyvän kauppatavan vastaisia käytäntöjä koskevan direktiivin 2019/633 2 artiklan 5 kohdan mukaan pilaantuvilla maataloustuotteilla ja elintarvikkeilla tarkoitetaan maataloustuotteita ja elintarvikkeita, joista voi tulla luonnostaan tai niiden jalostusvaiheessa myytäväksi kelpaamattomia 30 päivän kuluessa korjaamisesta, tuottamisesta tai jalostamisesta. Tässä suosituksessa pilaantuvalla maataloustuotteella tarkoitetaan samaa kuin pilaantuvalla maataloustuotteella edellä mainitussa direktiivissä.

mahdollinen vahinko. Tältä osin lautakunta toteaa laajemmin, että kaupan tulee nimenomaisesti huolehtia siitä, että sen sopimusrakenteissa ja -käytännöissä otetaan huomioon mahdolliset muutokset sopimuksissa ja se, millainen merkitys niillä on vastapuolen tilanteeseen.

Kun kauppa pitkäaikaisessa sopimussuhteessa lyhyellä varoitusajalla ilmoittaa tuottajalle, ettei se osta tuottajan pilaantuvia maataloustuotteita esimerkiksi lähimmän viikon aikana, asiassa ilmenneen selvityksen perusteella yksinomaan tuottaja kantaa riskin tällaisesta ennalta arvaamattomasta muutoksesta. Tuottajan ei ole käytännössä mahdollista löytää korvaavaa ostajaa pilaantuville tuotteilleen. Äkillinen muutos sopimussuhteessa merkitsee hävikkiä, joka jää tuottajan tappioksi. Lautakunta toteaa, että kaupan harjoittama kuvatus kaltainen systemaattinen menettely on hyvän liiketavan vastaista ja siten myös hyvän kauppataivan periaatteiden vastaista menettelyä.

Hyvän kauppataivan näkökulmasta huomiota voidaan kiinnittää myös siihen, että kuvatus tavoin syntyvä ruokahävikki ei ole sopusoinnussa hyvän kauppataivan periaatteissa mainittujen kestävän kehityksen ja vastuullisen toimintatavan kanssa.

Elintarvikeketjun kauppataivalautakunta suosittaa, että kaupan ja tuottajan välisissä pilaantuvia maataloustuotteita koskevissa sopimuksissa kaupan on suurempana ja osaavampana sopimusosapuolena huolehdittava siitä, että sopimuksissa otetaan kohtuullisessa määrin huomioon heikomman sopijaosapuolen intressit asianmukaisella tavalla.

Edelleen lautakunta katsoo, ettei kaupassa tarjolla olevien pilaantuvien maataloustuotteiden lyhytaikainen kysynnän vähentyminen saa ennalta-arvaamattomasti heijastua niihin tuottajiin, jotka ovat pitkäaikaisessa sopimussuhteessa kauppaan. Tähän liittyen lautakunta lisäksi toteaa, että pilaantuvien maataloustuotteiden hinnoittelun joustavuus joka tapauksessa toimii osaltaan tehokkaana puskurina kaupan kannattavuuden suhteen.

Lautakunta suosittaa, että kaupan sopimuksissa otetaan huomioon jo ennen kansallista täytäntöönpanoa EU:n hyvän kauppataivan vastaisia käytäntöjä koskevan direktiivin 2019/633 vaatimus siitä, että kauppa ei voi peruuttaa pilaantuvien maataloustuotteiden tilaustaan, jos tuotteiden sovittuun toimitusaikaan on vähemmän kuin 30 päivää.

Lopuksi lautakunta selvyden vuoksi toteaa, että sopimuksen irtisanominen vain sillä perusteella, että toinen sopijaosapuoli vetoaa sopimuksen mukaisiin oikeuksiinsa, on hyvän kauppataivan vastaista menettelyä.

Asian käsittelyyn ovat osallistuneet elintarvikeketjun kauppatalautakunnan puheenjohtaja professori Kari Hoppu ja jäsenet varatuomari Risto Airikkala, professori Niklas Bruun, yliopistonlehtori Marja Luukkonen, insinööri Ilkka Mäkelä, toimitusjohtaja Gun Marit Nieminen ja toimitusjohtaja Hannu Pellinen.

Kari Hoppu
puheenjohtaja

Paula Paloranta
sihteeri